

อุทกภัย : พุทธบูรณาการบริหารจัดการน้ำ ที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

Flood : Integrating Buddhism in Desirable Approach to Water Management in Thai Society

सानุ มหัทธนาตุลย์, อรชร ไกรจักร,
ขันทอง วัฒนประดิษฐ์, พรรณชนก อีระกุล

Sanu Mahatthanadull, Orachorn Kraichak,
Khanthong Wattanapradith, Phanchanok Teerakul

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ประเทศไทยได้ประสบกับอุทกภัยมาบ่อยครั้ง โดยผลกระทบความเสียหายที่สังคมไทยได้รับจากอุทกภัยก็จะดูเหมือนจะทวีความรุนแรงขึ้นทุกปี แม้ว่าทางภาครัฐได้ทุ่มเทงบประมาณในด้านการช่วยเหลือและพัฒนาโครงสร้างมาอย่างต่อเนื่อง ทว่าก็ยังไม่สามารถทำให้เกิดการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนได้ คณะผู้เขียนได้นำเอาหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ปัญหา สาเหตุ และเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำที่พึงประสงค์ของประเทศไทย โดยมุ่งเน้นที่การวิเคราะห์ข้อบกพร่องของการแก้ปัญหาที่เน้นด้านโครงสร้างทั้งในและต่างประเทศ รวบรวมแนวคิดและข้อเสนอแนะจากนักวิชาการหลายสาขา อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนานโยบายทางจิตวิญญาณ และโน้มนำเอาพุทธวิธีมาปรับใช้ในการแก้ไขและรับมือกับปัญหาอุทกภัยดังที่ได้สรุปไว้ในแนวทาง นววิธี

Abstract

Years after years, Thailand has continued to experience severe damages from seasoning flooding. Despite the continuing efforts to improve physical structures to minimize the damage from the flood, the government fails to implement a successful and sustainable water management plan. In this paper, we attempted to re-analyze the causes and problems associated with flooding in the context current Thai society, from a Buddhist perspective. We described the downfalls of the government's obsessive focus on physical structure improvement (e.g. dams and waterways) both in Thailand and other countries, as well as highlighted important suggestions from experts in the field of water management. In particular, we focused on the lack of the implementation of "spiritual structure" in the current management. We demonstrated that many Buddhist principles could be used in a large-scale water management, as well as in personal preparation for disastrous events. The suggested approaches were summarized in our "Navavithi" plan.

๑. บทนำ

ปัจจุบัน ภาวะโลกร้อนนับเป็นปัญหาที่มนุษยชาติให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เพราะส่งผลกระทบให้ธรรมชาติวิปริตผิดเพี้ยนไปจากแต่ก่อนมาก เมื่อโลกทวีความร้อนมากยิ่งขึ้น ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ผิดปกติก็จะถูกกระตุ้นให้ปรากฏออกมาในรูปแบบของความผิดปกติจากธรรมชาติที่ผันแปรเปลี่ยนไป ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา^๑ ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีความถี่มากยิ่งขึ้น แผ่นดินไหว สึนามิ ภูเขาไฟระเบิด ภูเขาถล่ม น้ำป่าไหลหลาก น้ำท่วมฉับพลัน ฯลฯ^๒ หากกล่าวถึง "ปัญหาเรื่องน้ำ" เป็นปัญหาที่กินความหมายกว้าง หมายรวมถึง ปัญหา

^๑ เอลนีโญ/ลานีญา คือ ความผันแปรของระบบอากาศในซีกโลกใต้ (อังกฤษ: El Niño/La Niña-Southern Oscillation) หรือ เอนโซ (ENSO) เอลนีโญเป็นปรากฏการณ์ที่อุณหภูมิมหาสมุทรอุ่นขึ้นผิดปกติ ประกอบกับความดันบรรยากาศสูงบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกด้านตะวันตกส่วนลานีญาเป็นปรากฏการณ์ที่อุณหภูมิมหาสมุทรเย็นลงผิดปกติ ประกอบกับความดันบรรยากาศต่ำบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกด้านตะวันตก, In Solomon, S., D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis, K.B. Averyt, M. Tignor and H.L. Miller. **Climate Change 2007 : The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.** (Cambridge : Cambridge University Press). หน้า 235-336.

^๒ คำนาย อภิปรีชญาสกุล, **วิกฤตการณ์น้ำท่วมประเทศไทย ปี ๒๕๕๔ : วิเคราะห์สาเหตุ แนวทางป้องกัน และลดความเสียหายจากน้ำท่วม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โฟกัสมีเดีย แอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า คำนำ.

น้ำเสียที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ อันเนื่องมาจากสังคมโลกที่เน้นหนักไปทางด้านสังคม อุตสาหกรรมมากขึ้น แต่ในที่นี้จะหมายความถึง ปัญหาอุทกภัย (น้ำท่วมขัง) เป็นสำคัญ แท้จริงแล้วมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ที่ผ่านมาหรือไม่? หากมนุษย์เป็นสาเหตุหรือมีส่วนทำให้เกิดขึ้น ดังนั้นมนุษย์ควรที่จะตระหนักรู้และมีส่วนรับผิดชอบต่อการกระทำดังกล่าวหรือไม่? อย่างไร? และเรามีทางออกกับปัญหานี้อย่างไร?

อุทกภัยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ผ่านมามีได้พัดพาเอามวลน้ำมหาศาลเข้าโจมตีกรุงเทพมหานคร เมืองหลวงปัจจุบันของประเทศไทย ส่งผลเสียหายแก่ประเทศชาติทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค รัฐบาลต้องอนุมัติเงินงบประมาณเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือปรับปรุงพื้นที่ประสบภัยนับเป็นจำนวนเงินมากมายมหาศาล^๓ งบประมาณเหล่านั้นสมควรต้องเสียไปหากมีการวางแผนรับมือ “ปัญหาน้ำท่วมขัง” ไว้อย่างรัดกุม อย่างไรก็ตาม ปัญหาน้ำท่วมขังที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ส่วนหนึ่งมาจากการขาดความรู้ของภาคประชาชน ต่อธรรมชาติของน้ำ และต่อการบริหารจัดการน้ำที่ชัดเจนจากภาครัฐ บทความนี้จะอภิปรายการนำฐานความคิดทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเข้ากับศาสตร์แขนงต่างๆ และนำเสนอแนวทางในการบูรณาการแก้ไขและจัดการน้ำที่พึงประสงค์ในสังคมไทย โดยมุ่งหาคำตอบให้กับปัญหาดังกล่าวที่ว่า อะไรเป็นปัญหาที่แท้จริงจากสถานการณ์น้ำท่วมขังกรุงเทพฯ? เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ผ่านมามีทางออกอย่างไร? เราควรวางท่าทีต่อน้ำเช่นใด? และอะไรคือแนวทางในการแก้ไขและจัดการน้ำที่พึงประสงค์?

๒. ปัญหาน้ำท่วมขัง : ภัยพิบัติของโลกปัจจุบัน

ปัญหาน้ำท่วมขัง ล้วนแล้วแต่เกิดเนื่องจากเหตุและปัจจัยหลายประการ ตั้งแต่ระดับน้ำในทะเล ปริมาณการเติมน้ำในเขื่อน ปริมาณน้ำฝนที่ตก รวมถึงแผนการบริหารจัดการน้ำ อะไรเป็นปัจจัยหลักๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหากันแน่ เราจะลองวิเคราะห์โดยแยกปัญหาดังกล่าวออกเป็น ๒ ลักษณะคือ ด้านกายภาพและด้านจิตภาพ ดังนี้

๒.๑ ปัญหาการบริหารจัดการน้ำเชิงโครงสร้าง (ด้านกายภาพ)

มีข้อมูลที่น่าสนใจจากกรมอุตุวิทยามหาวิทยาลัยที่มีมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๙-๒๕๕๔ รายงานว่า ปริมาณน้ำฝนตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนตุลาคม ๒๕๕๔ พบว่าจังหวัดตั้งแต่ภาคเหนือจนถึงจังหวัดลุ่มน้ำเจ้าพระยา มีปริมาณน้ำฝนรวมในแต่ละภาค รวมถึงแต่ละจังหวัดที่สะสมก็ไม่อยู่ในระดับที่จะเกิด

^๓ ชาญวิทย์ สุทธิพันธ์, ภัยพิบัติทางน้ำและการช่วยเหลือผู้ประสบภัย, วารสารสำนักงานการระบายน้ำ, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๑ (มิถุนายน ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

ปัญหาน้ำท่วมใหญ่ในปี ๒๕๕๔ ฉะนั้นน้ำท่วมในครั้งนี้ สาเหตุน่าจะเกิดจากพฤติกรรมกรรมการควบคุมการระบายน้ำที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งเกิดจากวิกฤตข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่ขาดความสมบูรณ์ การขาดองค์ความรู้ การขาดการตัดสินใจที่ทันเวลา คน และการขาดความร่วมมือกันจากทุกภาคส่วน^๔ ซึ่งเป็นปัญหาการบริหารจัดการน้ำในเชิงโครงสร้างระบบ (กายภาพ) ซึ่งนำไปสู่คำถามที่ผุดขึ้นมาในใจประชาชนว่า “เรามีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำได้ดีเพียงใด?” หรือ “ระบบการบริหารจัดการน้ำที่มีอยู่ดีหรือไม่?” หรือ “ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำงานกันเต็มที่แล้วหรือยัง?” หากภาครัฐไม่สามารถตอบคำถามเหล่านี้ให้กับประชาชนได้ อาจส่งผลให้ความเชื่อมั่นต่อผู้บริหารประเทศเสื่อมถอยลง ซึ่งก็จะไปกระทบต่อระบบการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเป็นลูกโซ่

๒.๒ ปัญหาการบริหารจัดการน้ำเชิงจิตวิญญาณ (ด้านจิตภาพ)

ปัญหาอีกมิติหนึ่งที่จะมองข้ามไปไม่ได้ก็คือ ปัญหาเชิงจิตวิญญาณ (จิตภาพ) ซึ่งเป็นปัญหาที่อยู่ภายในความคิดมนุษย์ในเชิงนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจ แสดงออกมาในรูปแบบของการไม่เข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริง ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาเรื่องความคิดฝังหัวที่ว่า “กรุงเทพฯ จะต้องไม่เกิดน้ำท่วม” ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝืนธรรมชาติและมีความเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากสถิติการเกิดปัญหาน้ำท่วมใหญ่ที่ผ่านมาในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่ปริมณฑลรวม ๖ ครั้งด้วยกันคือในปีพุทธศักราช ๒๕๑๘, ๒๕๒๑, ๒๕๒๓, ๒๕๒๖, ๒๕๓๘ และ ๒๕๕๔ สถิติตัวเลขนี้สื่อให้เราเห็นถึงภัยพิบัติทางน้ำที่ต่อเนื่องมาจากอดีต ถึงแม้ว่าบางช่วงจะกินเวลายาวนานกว่าช่วงอื่นก็ตาม แต่ก็มิได้หมายความว่าจะไม่เกิดอีก กอปรกับชัยภูมิที่ตั้งของกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มด้วย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า “กรุงเทพฯ จะเกิดน้ำท่วมอีกในอนาคต” ไม่ช้าก็เร็ว ดังนั้นความคิดที่ว่า “กรุงเทพฯ จะต้องไม่เกิดน้ำท่วม” จึงเป็นความคิดที่ขัดแย้งต่อความเป็นจริง ขัดต่อธรรมชาติ และเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เมื่อความคิดประเภทนี้ผนวกเข้ากับความไม่เชื่อมั่นในตัวผู้บริหารประเทศดังกล่าวมาแล้ว ปัญหาเชิงจิตวิญญาณ (จิตภาพ) จึงทวีความรุนแรงขึ้นอีก ในท้ายที่สุด เราก็ไม่สามารถจับต้นชนปลายได้ถูก ไม่สามารถแยกแยะปัญหาเชิงโครงสร้างระบบ (กายภาพ) ออกจากปัญหาเชิงจิตวิญญาณ (จิตภาพ) เมื่อกำหนดปัญหาผิด จึงนำไปสู่การสืบหาสาเหตุผิด เมื่อสาเหตุผิด การกำหนดเป้าหมายและวิธีการก็ผิดตลอดทั้งสาย ขัดต่อหลักการแก้ปัญหาตามกรอบแห่งอริยสัจ

^๔ คำนาย อภิปรีชญาสกุล, วิกฤตการณ์น้ำท่วมประเทศไทย ปี ๒๕๕๔ : วิเคราะห์สาเหตุ แนวทางป้องกัน และลดความเสียหายจากน้ำท่วม, หน้า ๒๑.

๒.๓ ต่างประเทศเขามีการบริหารจัดการน้ำท่วมอย่างไร ?

ประเทศเนเธอร์แลนด์ มีการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบที่ถือว่าเป็นแบบจำลอง (model) ของการบริหารจัดการน้ำในเชิงโครงสร้าง (กายภาพ) ที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดแห่งหนึ่ง แต่ถึงกระนั้น ระบบดังกล่าวก็จำเป็นต้องมีการพัฒนาเพื่อปรับโครงสร้างของระบบอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับภัยพิบัติทางน้ำที่ทวีความรุนแรงขึ้นตามสภาวะโลกร้อนดังกล่าวมาแล้ว ยุทธศาสตร์หนึ่งรัฐบาลนำมาใช้ ชื่อว่า “เนเธอร์แลนด์อยู่กับน้ำ” ซึ่งเป็นการประกาศให้ประชาชนชาวเนเธอร์แลนด์มีความรู้ ว่า พวกเขาอาศัยอยู่กับน้ำ ได้โดยการพึ่งพาอาศัยน้ำ และให้ความสำคัญกับระบบป้องกันโดยเฉพาะ “ระบบตรวจวัดน้ำ” เป็นสำคัญ^๕ เมื่อมองกลับมายังประเทศฝายตะวันออก เช่น ประเทศสาธารณรัฐประชาชนชาวจีน พบว่า ชาวจีนประสบกับภัยพิบัติที่เกิดจากน้ำท่วมขังมาเนิ่นนานเช่นกัน การขาดหัวข่าวเรื่องภัยพิบัติน้ำท่วมขังจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเป็นข่าวจริงที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกกับประชาชนชาวจีนทั่วทุกภูมิภาคตั้งแต่ภาคเหนือตลอดไปจนถึงภาคใต้ของจีน

จากการศึกษา พบว่าประเทศจีนจะมีแผนมาตรการการบริหารจัดการน้ำที่เป็นระบบทัดเทียมประเทศ เนเธอร์แลนด์ โดยมีแนวทางสอดคล้องกันถึง ๙ ประการ ดังนี้คือ (๑) ป้องกันพื้นที่ทางการเกษตร (๒) มีแผนโครงการระยะยาว ๕๐ ปี และ ๑๐๐ ปี (๓) มีคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำ และแบ่งความรับผิดชอบให้แก่แต่ละพื้นที่ร่วมตัดสินใจ (๔) มีกฎหมายเรื่องน้ำ (๕) มีการบริหารจัดการน้ำเต็มระบบ (๖) ให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (๗) มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และระบบสัญญาณเตือนภัยที่ดี (๘) มีคณะทำงานในการต่อสู้ป้องกันน้ำท่วมจากภาครัฐและเอกชน (ทหาร ตำรวจ ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) และ (๙) ใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย เช่น ระบบเครื่องสูบน้ำ ระบบป้องกันทะเลหนุน ระบบเขื่อนกันน้ำล้นริมทะเล และระบบวาล์วเปิดปิดน้ำ^๖

นอกเหนือจากแนวทางในการบริหารจัดการน้ำที่สอดคล้องกันแล้ว ประเทศ เนเธอร์แลนด์ และประเทศจีน ยังมีคุณลักษณะที่คล้ายกันอยู่อีกหลายประการ เช่น ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจใน “ธรรมชาติของน้ำ” และมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ (อาศัยพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรมและศาสนา) ในเรื่องการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐ โดยอาศัยระบบการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ เช่น การสร้างเขื่อน ระบบสูบน้ำ บ่อน้ำ วาล์วคุมน้ำ แบบจำลองความเสียหาย ที่สำคัญที่สุดได้แก่ การมีกฎหมายเรื่องน้ำบังคับใช้เป็นรูปธรรม ที่นับเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมให้แผนแม่บทต่างๆ จากผู้นำรัฐบาล ดำเนินการต่อไปได้อย่างราบรื่น

^๕ Deltawerken online. **The Dutch live with water.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.deltawerken.com/New-water-management-in-the-Netherlands/353.html> [๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

^๖ คำนาย อภิรัชชภูสกูล, **วิกฤตการณ์น้ำท่วมประเทศไทย ปี ๒๕๕๔ : วิเคราะห์สาเหตุ แนวทางป้องกัน และลดความเสียหายจากน้ำท่วม**, หน้า ๒๓๐-๒๓๓.

๓. หลักการและแนวทางในการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธ

พระพุทธศาสนามีทางออกเรื่องการบริหารจัดการน้ำอย่างไร? และเราควรวางท่าทีต่อน้ำเช่นใด? เพื่อที่จะตอบคำถามเหล่านี้ เราคงต้องพิจารณามุมมองจากพระพุทธศาสนาที่มีต่อ “น้ำ” เสียก่อน พระพุทธศาสนามีท่าทีที่เป็นมิตรต่อน้ำ โดยมีได้มองเห็น “น้ำ” ว่าเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ หากแต่มองว่าเป็นธรรมนิยามหรือความเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ปรกติของโลก ด้วยเหตุที่ว่า “โลก” หมายถึงสภาพที่จะต้องแตกสลายไป^๗ ทั้งสัตว์โลก สัตว์โลก และโอกาสโลก คือโลกในความหมายของผืนแผ่นดิน ก็ต้องแตกสลายไปในที่สุดเช่นกัน ดังนั้น พระพุทธองค์และเหล่าสาวกนั้นดูประหนึ่งว่าจะไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่โลกภายนอกมากนัก^๘ จุดประสงค์หลักที่สำคัญนั้นน่าจะวิเคราะห์ได้ว่า เมื่อทุกคนเข้าใจโลกที่ว่าด้วยจิตภาพหรือโลกภายในอย่างถ่องแท้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นโลกภายนอกที่เกิดขึ้นรอบกายภาพนั้นตามความเป็นจริง^๙

๓.๑ พระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่อง “น้ำ”

น้ำเป็นปฐมธาตุของโลก^{๑๐} มหาปฐพีนี้ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บนอากาศ เวลาที่ลมพายุพัดแรงย่อมทำให้น้ำกระเพื่อม น้ำที่กระเพื่อมย่อมทำให้แผ่นดินไหวตาม นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๑ ที่ทำให้แผ่นดินไหวอย่างรุนแรง^{๑๑} น้ำมีอำนาจการทำลายล้างถึงระดับที่สามารถทำให้จักรวาลและโลกถูกทำลายได้^{๑๒} ถึงกระนั้น พระพุทธศาสนายังกลับให้ความสำคัญและมีท่าทีที่เป็นมิตรกับ “น้ำ” เพราะถือว่าน้ำเป็นองค์ประกอบหนึ่งภายในร่างกาย และมีประโยชน์มหาศาลต่อสัตว์โลก น้ำมีอยู่ทั้งภายในและภายนอกตัวมนุษย์ แทรกซึมอยู่ทุกอณูของชั้นบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อม ฝนที่ตกลงมาก็จะเกี่ยวแก่พืชพันธุ์ธัญญาหารอันเป็นอาหารให้สัตว์ และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ในระบบนิเวศด้วย

^๗ ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๖๘/๑๖.

^๘ พระมหาสมจินต์ สมนุปโย, “นรกสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๒.

^๙ พระมหาพรชชา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), **พุทธจักรวาลวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

^{๑๐} คูรายละเอียดยใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^{๑๑} อัง.อภฺจฺจก. (ไทย) ๒๓/๗๐/๓๗๗.

^{๑๒} สาเหตุที่จักรวาลและโลกถูกทำลาย มีอยู่ ๓ ประการคือ ถูกทำลายด้วยไฟ ถูกทำลายด้วยน้ำ และถูกทำลายด้วยลม, อัง.สตุตก. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๒-๑๓๖.

อย่างไรก็ตาม ในพระอภิธรรมปิฎก มีหลักฐานที่กล่าวถึง “อุทกภัย” ว่าเป็นภัยชนิดหนึ่งที่อยู่ ในภัย ๔ ประการ^{๑๓} ซึ่งแสดงให้เห็นบริบทของภัยในสมัยพุทธกาลว่า “อุทกภัย” ก็เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวัน ในฐานะเป็นภัยพิบัติของผู้คนและสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว มิได้เพิ่งเกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นเรื่องปกติธรรมดา ดังนั้น เมื่อภัยธรรมชาติเกิดขึ้น เราจึงควรสำรวจ จิตใจและท่าทีของตนก่อนเป็นอันดับแรกว่าเราเห็นปรากฏการณ์นั้นว่าเป็นเพียงความล้มพันธ์ของ ธรรมชาติที่ดำเนินไปตามหลักปัจจัยสัมพันธ์ อย่างที่เป็นจริงหรือไม่ ?

๓.๒ ท่าทีพระพุทธศาสนาต่อการบริหารจัดการน้ำเชิงโครงสร้าง (ด้านกายภาพ)

ในพระวินัยปิฎก มีหลักฐานเรื่องน้ำท่วมอยู่หลายแห่งที่สืบเนื่องมาจากพื้นที่เหล่านั้นต่ำ เช่น เรื่องโรงสะดึงที่จกรม เรือนไฟ ชุมเรือนไฟ ศาลาเรือนไฟและบ่อน้ำ^{๑๔} วิหาร หอฉัน^{๑๕} และชุม ประดู^{๑๖} ประเด็นที่น่าสนใจมีอยู่ว่า การแก้ปัญหาน้ำท่วมนี้ พระพุทธองค์ทรงแก้ไขโดยการให้ถมพื้นที่ ให้สูงขึ้นเท่านั้น ก็จะไม่ถูกน้ำท่วมได้ นับเป็นพุทธวิธีที่ง่ายและไม่มีความซับซ้อน แก้ปัญหาโดยตรง สาเหตุ (สาเหตุเกิดจากพื้นที่นั้นต่ำ) นอกจากนั้นเมื่อมีปัญหาน้ำท่วมขัง ก็ทรงอนุญาตให้อระบายน้ำเพื่อ ระบายน้ำที่ท่วมขังออกจากพื้นที่ดังพระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อระบายน้ำ”^{๑๗} พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหานี้ จะเห็นได้ว่า เป็นการเข้าไปแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง (กายภาพ) โดย อาศัยหลักการทางธรรมชาติเรื่องแรงโน้มถ่วงของโลกที่ทำให้ธรรมชาติของน้ำจะไหลจากที่สูงลงสู่ ที่ต่ำ ดังนั้นเมื่อภูมิประเทศหรือสถานที่อยู่ ตั้งอยู่ในที่ลุ่มต่ำ น้ำก็ย่อมเข้าท่วมขังได้ง่าย กล่าวอีกนัย หนึ่งได้ว่า การอยู่ในภูมิประเทศอันควร (ปฏิรูปประเทศ) ย่อมเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมกว่า ดังใน คัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค จัมมขันธ์กะ พระพุทธองค์ทรงกำหนดเขตแดนภูมิประเทศ (ผังเมือง) โดยแบ่งออกเป็น ปัจฉันตชนบท และ มัชฌิมชนบทดังนี้

^{๑๓} ภัย ๔ คือ (๑) ราชภัย หมายถึง ภัยเกิดแต่พระราชา (๒) โจรภัย หมายถึง ภัยเกิดแต่โจร (๓) อัคคีภัย หมายถึง ภัยเกิดแต่ไฟ และ (๔) อุทกภัย หมายถึง ภัยเกิดแต่น้ำท่วม, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๓๓/๕๙๑.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๗-๒๖๑/๒๓-๓๓.

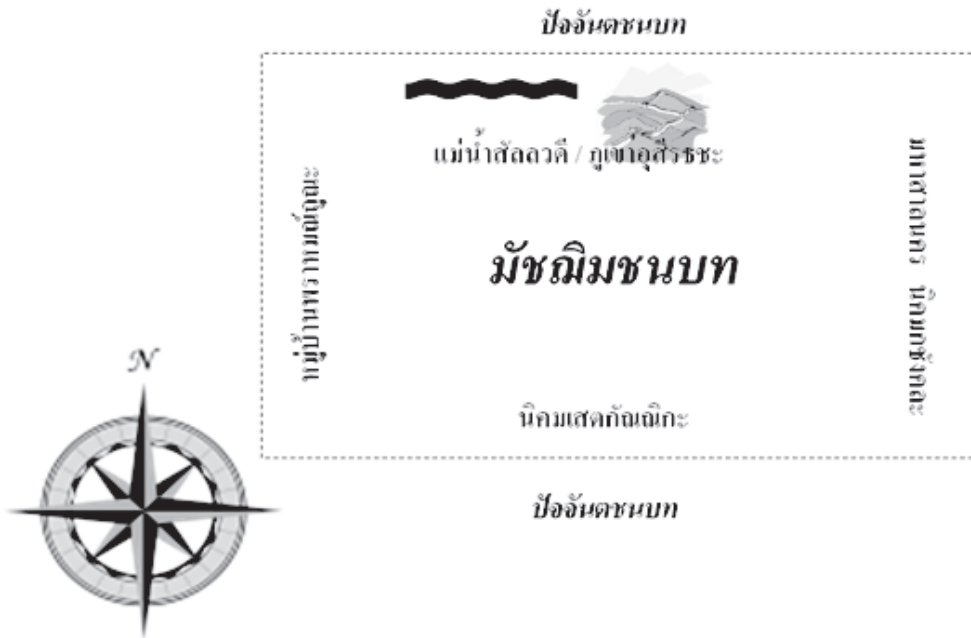
^{๑๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๑/๑๐๖.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๐-๓๐๒/๑๐๓-๑๐๘.

^{๑๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๒/๗๘.

บรรดาชนบทเหล่านั้น ปัจฉิมชนบทกำหนดเขตไว้ ดังนี้
 ทางทิศตะวันออกมีนิคมกชังคละ เป็นขอบเขต ถัดเข้ามาถึงมหาศาลนคร...ทางทิศ
 เหนือมีแม่น้ำสลลวดี เป็นขอบเขต...ทางทิศใต้มีนิคมเสตกัณณิกะเป็นขอบเขต...ทางทิศ
 ตะวันตกมีหมู่บ้านพราหมณ์ฤณะเป็นขอบเขต...ทางทิศอุดรมีภูเขาสุริยชะเป็นขอบเขต พื้น
 เขตนั้นออกไปเป็นปัจฉิมชนบท ด้านในเป็นมัชฌิมชนบท^{๑๔}

เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนเรื่องการวางผังเมืองสมัยพุทธกาลแบบเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น
 ผู้เขียนนำเสนอ แผนภูมิที่ ๑ : แสดงการวางผังเมืองสมัยพุทธกาล ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑ : แสดงการวางผังเมืองสมัยพุทธกาล

^{๑๔}วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๕๙/๓๙.

๓.๓ ทำที่พระพุทธศาสนา ต่อการบริหารจัดการน้ำเชิงจิตวิญญาณ (จิตภาพ)

การบริหารจัดการน้ำเชิงจิตวิญญาณ (จิตภาพ) หมายถึงการเข้าไปแก้ปัญหาที่สาเหตุที่แท้จริง คือที่จิตใจมนุษย์ หากวิเคราะห์ปัญหาเรื่องน้ำท่วมซึ่งผ่านกรอบแห่งอริยสังแล้วก็จะพบว่าปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นย่อมไม่ใช่ปัญหาเชิงโครงสร้าง (กายภาพ) เพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวเนื่องกับปัญหาเชิงจิตวิญญาณ (จิตภาพ) ด้วย^{๑๙} เพื่อการแก้ปัญหาที่ตรงจุด นอกจากแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างแล้วก็ควรแก้ไขที่ปัญหาเชิงจิตวิญญาณควบคู่กันไปด้วยการวางท่าทีที่จะรับมือเพื่อให้อยู่กับน้ำได้อย่างมีความสุข แม้พระพุทธองค์เองก็ทรงเป็นตัวอย่างที่ดีของการอยู่ร่วมกับน้ำได้อย่างสันติ ดังปรากฏในวินัยปิฎก มหาวรรค เรื่องฝนตกน้ำท่วม ดังนี้

สมัยนั้น ฝนใหญ่นอกฤดูกาลตกลง เกิดห้วงน้ำใหญ่ สถานที่ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ก็ถูกน้ำท่วม...ทรงขับน้ำให้ออกไปโดยรอบเสด็จจงกรมบนพื้นดินที่มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตรงกลาง ลำดับนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะกล่าวว่า “พระมหาสมณะอย่าได้ถูกน้ำพัดไปเลย” พร้อมด้วยชฎิลเป็นอันมาก ลงเรือไปยังสถานที่ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคทรงขับน้ำให้ออกไปโดยรอบ เสด็จจงกรมบนพื้นที่มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตรงกลาง จึงทูลถามว่า “ข้าแต่พระมหาสมณะ พระองค์ยังประทับอยู่ที่นี้หรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ถูกละ กัสสปะ เรายังอยู่ที่นี้”^{๒๐}

จากเหตุการณ์นี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงหนีน้ำไปไหน แต่ทรงอยู่กับน้ำได้อย่างมีความสุข กล่าวคือมิได้ทรงเกิดความวิตกกเหมือนอย่างชฎิลอุรุเวลกัสสปะเป็น ในทางตรงกันข้าม พระพุทธองค์ทรงเผชิญปัญหาด้วยจิตที่นิ่งสงบโดยแท้จริง นับเป็นภาวะของจิตใจที่สงบนิ่ง เต็มไปด้วยสัมมาสติ ดังที่พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส กล่าวถึงเรื่อง “อยู่กับน้ำให้เป็นไม่เห็นทุกข์” ว่า

เมื่อน้ำหลากมาก็ท่วมเพียงชั่วคราว แต่สิ่งที่ทุกข์กว่าคือน้ำท่วมใจคน มีทั้งน้ำความโลภ ต่างคนก็ต่างตุนน้ำดื่ม อาหารจนขาดตลาด ต่อมาคือน้ำความโกรธ เห็นความเสียหายมากมายก็พาลโมโห นิ่งเครียดนั่งด่ากันในเฟซบุ๊ก สุดท้ายคือน้ำความหลง หลงทางไม่รู้จะจัดการกับชีวิตอย่างไร^{๒๑}

^{๑๙} ปัญหาเชิงจิตวิญญาณ หรือจิตภาพ คือปัญหาที่เกิดจากจิตใจมนุษย์ เป็นปัญหาที่อยู่ภายในใจมนุษย์ ยกตัวอย่างเช่นกิเลสต่างๆ มีโอฆะ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างกับปัญหาเชิงโครงสร้างระบบ หรือกายภาพ คือปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างระบบทางกายภาพ เป็นปัญหาที่อยู่ภายนอกตัวมนุษย์ เช่น ระบบเขื่อน ระบบระบายน้ำ ดันกันน้ำ รวมถึงการบริหารจัดการของมนุษย์ด้วย.

^{๒๐} วิ.มท. (ไทย) ๔/๕๐/๖๐.

^{๒๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺยุตฺตยากร), **EM ใจ : อยู่กับน้ำให้เป็นไม่เห็นทุกข์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/468749?locale=th> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบกิเลสชนิดหนึ่งว่ามีลักษณะคล้ายกับห้วงน้ำที่อันตราย ได้แก่ “โอฆะ” (ห้วงน้ำคือกิเลส)^{๒๒} ซึ่งมีความหมายตามอรรถกถาจารย์ว่า หมายถึงกิเลสดูจน้ำท่วมพาผู้ตกไปให้พินาศ มี ๔ ประการ คือ (๑) กาโมฆะ หมายถึง โอฆะคือกาม (๒) ภโวฆะ หมายถึง โอฆะคือภพ (๓) ทิฏฐิฆะ หมายถึงโอฆะคือทิฏฐิ และ (๔) อวิชโชฆะ หมายถึงโอฆะคืออวิชชา^{๒๓} การที่พระพุทธองค์ตรัสเรื่องโอฆะ เช่นนี้ย่อมสรุปให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงปัญหาในเชิงจิตวิญญาณ หรือจิตภาพว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ในสังยุตตนิคาย ชนธวารวรรค อตตทีปสูตร ว่าด้วยการมีตนเป็นเกาะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย”^{๒๔} กล่าวโดยสรุป ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาที่จิตวิญญาณ หรือจิตภาพ มากกว่า แต่ก็มิได้ละเลยปัญหาโครงสร้างซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่เช่นกัน

๔. แนวทางในการบูรณาการแก้ไขและจัดการน้ำที่พึ่งประสงค์ในสังคมไทย

การเข้าไปแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการน้ำที่พึ่งประสงค์นั้น พระพุทธศาสนาจำเป็นที่จะต้องบูรณาการ “ฐานคิด” ของพระพุทธศาสนาเข้ากับ “สรรพศาสตร์” เพื่ออธิบายลักษณะความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุและปัจจัยตามหลัก ปัจจัยสัมพันธ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อิทัปปัจจยตา” ดังที่ปรากฏอยู่ในสังยุตตนิคาย นิทานวรรค ปัจจัยสูตร พระสูตรว่าด้วยปัจจัย พระพุทธองค์ตรัสถึงปฏิจจสมุปบาทว่า “ภิกษุทั้งหลาย...เพราะชาติเป็นปัจจัย ชราและมรณะจึงมี ฯลฯ...ในกระบวนการนี้ ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน) อนัญญตตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อิทัปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ดังพรรณนามาจะนี่แล นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท”^{๒๕}

หลักปฏิจจสมุปบาท (ปัจจัยสัมพันธ์) จะทำให้เรามองเห็นลักษณะของการมองสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติแบบ “เชื่อมโยง” เกี่ยวพันถึงกันและกันทั้งหมด ในลักษณะของความเชื่อมโยงจากสิ่งหนึ่งสู่อีกสิ่งหนึ่ง ในสรรพศาสตร์นั้นๆ ตั้งแต่ระดับจุลภาคจนถึงระดับมหาคลันมีความเกี่ยวเนื่องกันกับศาสตร์อื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อก้าวถึงรัฐศาสตร์หรือการปกครอง ที่มีประชาชน องค์การ และผู้นำเป็นตัวแปร เมื่อระบบการปกครองขาดประสิทธิภาพ ก็หมายความว่า คุณภาพของประชาชนในสังคม (สังคมศาสตร์) ก็จะกระเพื่อมตามไปด้วย ส่งผลกระทบต่อไปถึงระบบเศรษฐกิจ

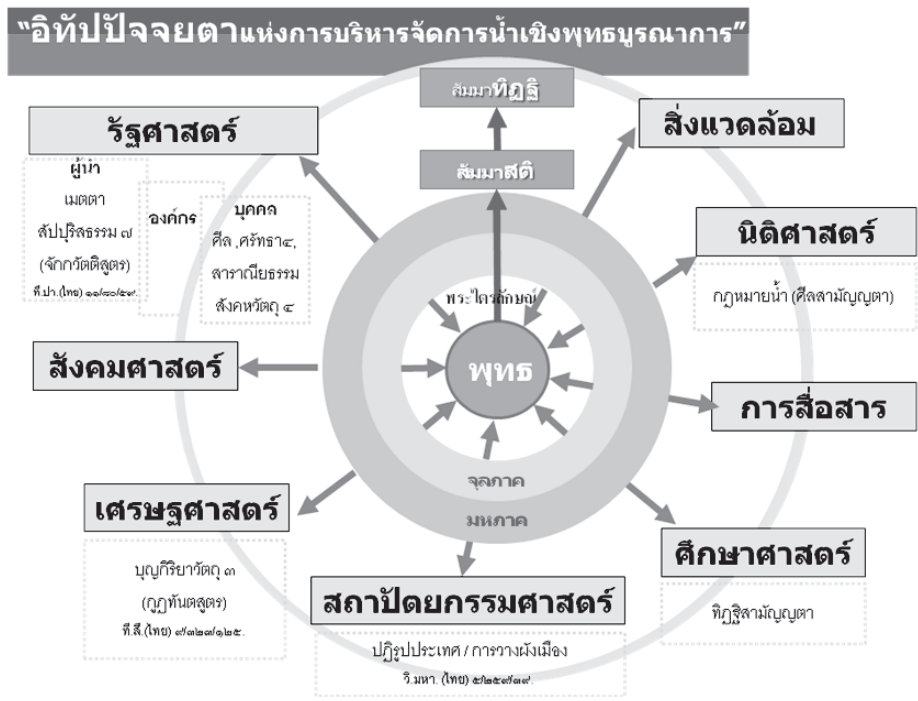
^{๒๒}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๖.

^{๒๓}ที่.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑๒/๒๒๑, อัง.จตุก.อ. (บาลี) ๒/๑๙๖/๔๑๘.

^{๒๔}ส.ข. (ไทย) ๑๗/๔๓/๕๙.

^{๒๕}ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๔.

(เศรษฐศาสตร์) โดยนัยที่ว่า เมื่อคุณภาพของประชากรต่ำลง ผู้คนในสังคมขาดคุณธรรม คีลธรรม รวมถึงจริยธรรมต่อกันแล้ว ภาวะขาดพร่องธรรมก็จะเกิดขึ้นในสังคมโลกซึ่งก็จะไปกระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อม ต่อโลกอย่างที่กำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน ในรูปแบบของภัยพิบัติน้ำท่วม ภาวะขาดพร่องธรรม ดังกล่าวยังกระทบกระเทือนต่อนิติศาสตร์อีกด้วย กล่าวคือ เมื่อขาดธรรม มนุษย์ก็มองกันและกันในเชิงวัตถุนิยมโดยไร้จิตใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องใช้ “กฎหมาย” ขู่ห้ามมาบังคับใช้ เพื่อห้ามพฤติกรรมมนุษย์ ไม่ให้ล่วงละเมิดทำผิดต่อผู้อื่น นอกจากนี้ภาวะขาดพร่องธรรมยังส่งผลกระทบต่อศึกษาศาสตร์ และการสื่อสารของมนุษย์อีกด้วย มนุษย์จะสื่อสารกันแบบวัตถุนิยม นอกเหนือที่เปลือกนอกเพียงอย่างเดียว ซึ่งแน่นอนว่าลักษณะต่างๆ ทั้งหมดก็จะปรากฏออกมาในรูปแบบของสถาบันตยกรรมศาสตร์ และสุดท้ายย้อนกลับไปที่กระทบต่อรัฐศาสตร์หรือการปกครอง เป็นผลกระทบต่อเนื่องไปไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยอำนาจแห่ง “พระไตรลักษณ์” ความเห็นในลักษณะดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ พระพุทธศาสนาเรียกว่า “สัมมาทิฎฐิ” เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ควบคู่ไปกับ “สติ” ในอันที่จะอยู่กับน้ำได้อย่างสันติ ดังแผนภูมิที่ ๒ แสดงอิทัปปัจจยตาแห่งการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการต่อไป

แผนภูมิที่ ๒ : แสดงอิทัปปัจจยตาแห่งการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการ

ยุทธศาสตร์ ๓ ชั้น นววิธี ๙ ประการ เพื่อการบริหารจัดการน้ำที่พึงประสงค์

ยุทธศาสตร์ หรือยุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการน้ำที่นำเสนอต่อไปนี้ เป็นกลยุทธ์ที่วางไว้เพื่อวัตถุประสงค์ทั้งเพื่อการแก้ไขปัญหา รวมถึงเพื่อบริหารจัดการ ตลอดจนเพื่อการป้องกันเตรียมตัวรับศึกน้ำที่อาจเกิดขึ้นภายในอนาคตได้ เป็นยุทธศาสตร์ที่รวบรวมกลยุทธ์ทั้งเชิงรุก และเชิงรับ และทั้งมิติแห่งการบริหารจัดการน้ำเชิงโครงสร้าง (ด้านกายภาพ) และเชิงจิตวิญญาณ (ด้านจิตภาพ) เรียกว่า “๓ ยุทธศาสตร์ ๙ นววิธี ๕ ทฤษฎี ๔ โมเดล” โดยเริ่มจาก ๓ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ ๑ : เป็นการบริหารจัดการน้ำในเชิงจิตวิญญาณ (ด้านจิตภาพ) โดยจะเข้าไปแก้ไขปัญหาที่จิตใจ เพื่อป้องกันปัญหา “น้ำท่วมใจ” ด้วยการ “สร้างพุทธปัญญา” ให้กับประชาชนในสังคม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และในระดับผู้นำ ตามลำดับ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการสร้างสังคมแห่งความรู้ตื่นให้เกิดขึ้น

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ ๒ : หลังจากการสร้างพุทธปัญญาให้กับจิตใจแล้ว เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ มีปัญญาแล้ว ขั้นตอนต่อไปจึงเป็นการเข้าไปบริหารจัดการน้ำในเชิงโครงสร้าง (กายภาพ) ในขั้นตอนนี้อาจพิจารณาดำเนินการควบคู่กันไปกับขั้นตอนแรกก็ได้ตามความเหมาะสม โดยที่เนื้อหาสาระและจุดมุ่งหมายของยุทธศาสตร์แท้จริงก็เพื่อที่จะแก้ไขโครงสร้าง รวมถึงพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำ เป็นขั้นที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องของการ “พัฒนาโครงสร้าง”

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ ๓ : ในขั้นนี้จะเป็นขั้นสุดท้ายของแผนการดำเนินงานโดยอาศัยหลักการที่ว่า เมื่อเข้าไปแก้ไขบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบทั้งทางจิตวิญญาณและทางโครงสร้างอย่างรัดกุมแล้ว เพื่อความไม่ประมาทจึงควรวางแผนล่วงหน้าเพื่อคาดเดาสถานการณ์ว่า “หากน้ำท่วมและเกิดปัญหาน้ำท่วมซ้ำอีกจะทำอย่างไร ?” ยุทธศาสตร์ขั้นนี้จึงถูกเรียกว่าขั้น “วางแผนล่วงหน้า” ตามลักษณะของการแก้ปัญหา

๙ นววิธี เพื่อการบริหารจัดการน้ำที่พึงประสงค์

คำว่า นววิธี หมายถึง วิธีการ ๙ อย่างหรือ ๙ ประการที่ถูกกำหนดไว้เพื่อการบริหารจัดการน้ำที่พึงประสงค์ เป็นภาพย่อยโดยละเอียดของยุทธศาสตร์ทั้ง ๓ ชั้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นการเสนอวิธีการที่พึงปฏิบัติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

นววิธีที่ ๑ : ให้ความรู้

นววิธีประการแรก อยู่ในยุทธศาสตร์แรกเช่นกัน (ยุทธศาสตร์ขั้นที่ ๑ : สร้างพุทธปัญญา) เป็นวิธีบริหารจัดการน้ำเชิงจิตวิญญาณ (ด้านจิตภาพ) ด้วยการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยตรง คือการจัดทำแผนแม่บทการก่อสร้างระบบป้องกันน้ำ รวมถึงการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ประเภทต่างๆ เช่นการ

จัดทำคู่มือนี้ แจกจ่ายให้แก่ประชาชน ภาครัฐ ตลอดจนเอกชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเสริมสร้างความรู้ และความเข้าใจในธรรมชาติของน้ำเป็นเบื้องต้น

นวัตวิธที่ ๒ : ให้อำนาจ

นวัตวิธประการที่ ๒ คือการกระจายหรือให้อำนาจด้วยการออกกฎหมายเรื่องน้ำ, พ.ร.บ. เกี่ยวกับน้ำ, ให้อำนาจแก่หน่วยงานกระทรวง ทบวง กรม คณะกรรมการจัดการน้ำ ฯลฯ เพื่อสร้างความรู้สึก “สำนึกและความรับผิดชอบร่วม” แก่คนในสังคมในวงกว้างแนวระนาบ

นวัตวิธที่ ๓ : ให้อำนาจ

นวัตวิธประการที่ ๓ เป็นการให้หรือสร้างปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในนวัตวิธทั้ง ๔ ประการ เนื่องจาก “ปัญญา” เป็นสิ่งสำคัญเชิงจิตวิญญาณ จิตภาพที่เป็นนามธรรมภายในจิตใจ ที่มีส่วนในการพัฒนามโนทัศน์ของบุคคล เพื่อการสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นในสังคม ด้วยการรณรงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

นวัตวิธที่ ๔ : สร้างคั่นกันน้ำ และทางผันน้ำ^{๒๖}

นวัตวิธประการที่ ๔ เป็นการเริ่มเข้าไปบริหารจัดการน้ำเชิงโครงสร้าง (ยุทธศาสตร์ขั้นที่ ๒ : พัฒนาโครงสร้าง) โดยการก่อสร้างคันดินกั้นน้ำขนาดที่เหมาะสมขนานไปตามลำน้ำห่างจากขอบตลิ่งพอสมควร เพื่อป้องกันมิให้น้ำล้นตลิ่งไปท่วมในพื้นที่ต่างๆ ด้านใน นอกจากนั้นยังมีความจำเป็นที่จะต้องก่อสร้างทางผันน้ำ หรือขุดคลองสายใหม่เชื่อมต่อกับลำน้ำที่มีปัญหาน้ำท่วม ให้ไหลไปลงลำน้ำสายอื่น หรือระบายออกสู่ทะเล (ดำเนินการโดยกรมชลประทาน)

นวัตวิธที่ ๕ : สร้างทางเดินน้ำ และพื้นที่รับน้ำ

นวัตวิธประการที่ ๕ ได้แก่การปรับปรุงและตกแต่งสภาพลำน้ำ ขุดลอกลำน้ำตื้นเขิน ตกแต่งดินตามลาดตลิ่งให้เรียบ กำจัดวัชพืช ผักตบชวา และสิ่งกีดขวางทางน้ำไหล หาแนวทางขุดคลองใหม่เป็นลำน้ำสายตรง ก่อสร้างเขื่อนเพื่อการกักเก็บน้ำในฤดูน้ำหลาก จากนั้นจึงวางแผนจัดสรรพื้นที่รับน้ำ (แก้มลิง) เพื่อระบายน้ำออกและให้เกิดประโยชน์ในด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และอุปโภคบริโภคเสร็จแล้วจึงดำเนินการเพื่อขุดลอกแม่น้ำป่าสัก (สายเก่า) เพื่อให้เป็นพื้นที่รับน้ำก่อนเข้าตัวเมืองอยุธยา

^{๒๖} นวัตวิธที่ ๔-๖ นำทฤษฎีแนวคิดจากโครงการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, คุราชละเอียดยุติในมูลนิธิชัยพัฒนา The Chaipattana Foundation. ทฤษฎีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.chaipat.or.th/chaipat/index.php/th/concept-and-theory-development/theory-of-flooding-problems> [๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

นวัตวิธที่ ๖ : สร้างเทคโนโลยีน้ำ

นวัตวิธประการที่ ๖ จะให้ความสำคัญของการนำเอาเทคโนโลยีทางด้านนำมาใช้ รวมถึงการสร้างเทคโนโลยีทางด้านน้ำขึ้นมาใหม่ตามความเหมาะสม โดยอาศัยความรู้เฉพาะทางจากต่างประเทศ เช่นจากประเทศเนเธอร์แลนด์และประเทศจีน ในเรื่องของการพัฒนาเทคโนโลยีด้านเครื่องจักรกลเพื่อการบริหารจัดการน้ำ เช่น ระบบสูบน้ำ, วาล์วควบคุมน้ำ, แบบจำลองความเสียหาย, ระบบเตือนภัย ฯลฯ

นวัตวิธที่ ๗ : เยียวยาผู้ประสบภัย

นวัตวิธประการที่ ๗ (ยุทธศาสตร์สุดท้าย : วางแผนล่วงหน้า) หมายถึงการวางแผนไว้ล่วงหน้าอย่างรัดกุม เพื่อรับมือกับน้ำท่วมซึ่งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ได้แก่ กำหนดแนวทาง, นโยบายและจัดตั้งศูนย์เยียวยาผู้ประสบภัย

นวัตวิธที่ ๘ : เปลี่ยนนาซีพ

นวัตวิธประการที่ ๘ จะใช้กลยุทธ์เรื่องของ “เวลา” เข้ามาช่วยบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภาวะ “น้ำท่วมขัง” ให้ลดน้อยลง โดยการแนะนำให้ทำอาชีพเสริมเป็นการชั่วคราว ในช่วงเวลาที่เกิดน้ำท่วม ภายหลังเมื่อระดับน้ำลดลงจนกลับคืนสภาวะปรกติแล้วจึงกลับมาทำอาชีพเดิม

นวัตวิธที่ ๙ : ปรับผังเมือง

เมื่อดำเนินการตามนวัตวิธ ทั้ง ๘ ประการขั้นต้นทุกประการตามลำดับแล้ว นวัตวิธสุดท้ายที่ควรจะทำได้แก่การย้ายนิคมอุตสาหกรรม ย้ายเมืองหลวง ฯลฯ ซึ่งหากดำเนินการตามขั้นตอนนี้แล้ว หมายความว่า จะก่อให้เกิดต้นทุนที่ต้องลงไปมหาศาล เนื่องจากการดำเนินการดังกล่าวต้องอาศัยการจัดการแบบระบบโลจิสติกส์ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับการผสมผสานของข้อมูล การขนส่ง การบริหารวัสดุคงคลัง การจัดการวัตถุดิบ การบรรจุหีบห่อ ซึ่งก็เป็นช่องทางหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานที่เพิ่มมูลค่าของการใช้ประโยชน์ของเวลาและสถานที่ อย่างไรก็ตาม โลจิสติกส์จะต้องใช้งบประมาณในการดำเนินการจัดการค่อนข้างมาก

นอกจากยุทธศาสตร์ ๓ ชั้น นวัตวิธ ๙ ประการแล้ว ทฤษฎี (แนวคิด) ต่างๆ ทั้ง ๕ ทฤษฎีล้วนมีส่วนสำคัญที่ทำหน้าที่มาร่วมประกอบกันให้แนวทางในการบริหารจัดการน้ำที่พึงประสงค์ มีความลงตัวมากยิ่งขึ้น ทฤษฎีต่างๆ (ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑) ประกอบด้วย (๑) ทฤษฎีจากมูลนิธิชัยพัฒนา (๒) สำนักนโยบายป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติ กรมป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติ (๓) ทฤษฎีจากอาจารย์ปราโมทย์ ไม้กลัด (๔) ดร. อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (๕) ดร. อานนท์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ส่วนโมเดล (แบบจำลอง) ทั้ง ๔ ชุดก็มีส่วนสำคัญไม่แพ้กัน โดยมีเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์พิเศษเริ่มตั้งแต่ (๑) “น่าน โมเดล” ที่มีความพิเศษโดยใช้กลยุทธ์การปรับเปลี่ยนอาชีพ ใน

ช่วงเวลาที่น้ำท่วม (๒) วังน้อยโมเดล มีลักษณะที่เป็นศูนย์เชี่ยวชาญผู้ประสบภัยได้อย่างเป็นรูปธรรม (๓) เนเธอร์แลนด์โมเดล และ (๔) จีนโมเดล ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการบริหารจัดการน้ำในเชิงโครงสร้าง

สรุป “นวัตวิธี” ทั้ง ๙ ประการดังรายละเอียดที่กล่าวข้างต้นดังตาราง “ยุทธศาสตร์ ๓ ชั้น นวัตวิธี ๙ ประการ เพื่อการบริหารจัดการน้ำที่พึงประสงค์” ต่อไปนี้

๓ ยุทธศาสตร์	๙ นวัตวิธี		๕ ทฤษฎี (แนวคิด)					๔ โมเดล (แบบจำลอง)			
			ชัยพัฒนา	ป.ภ.	อ.ปราโมทย์	ดร.อาจอง	ดร.อาคม	น่าน	วังน้อย	เนเธอร์แลนด์	จีน
ขั้นแรก : “สร้างทุกธิปไตย” (จิตภาพ)	๑	ให้ความรู้									
	๒	ให้อาณา									
	๓	ให้ปัญญา									
ขั้นที่สอง : “พัฒนาโครงสร้าง” (กายภาพ)	๔	สร้างกันชนกัก / ทงกันชน									
	๕	สร้างทางเดินกัก / กั้นที่รับน้ำ									
	๖	สร้างกนในลึงขึ้น									
ขั้นสุดท้าย : “วางแผนล่วงหน้า”	๗	เชี่ยวชาญผู้ประสบภัย									
	๘	เปลี่ยนอริเท									
	๙	ย้ายเมือง									

ตารางที่ ๑ : ยุทธศาสตร์ ๓ ชั้น นวัตวิธี ๙ ประการ เพื่อการบริหารจัดการน้ำที่พึงประสงค์

๕. บทสรุป

เหตุการณ์น้ำท่วมขังกรุงเทพฯ ฯ ที่เพิ่งผ่านมาในสังคมไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๔ นั้น ปัญหาที่มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ (๑) เป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง (ด้านกายภาพ) ได้แก่ปัญหาเรื่องการบริหารแก้ไขจัดการน้ำที่ผิดพลาดจากภาครัฐและผู้รับผิดชอบ เป็นต้น และ (๒) ปัญหาเชิงจิตวิญญาณ (ด้านจิตภาพ) ได้แก่การขาดจิตสำนึก การขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของน้ำ และการขาดคุณธรรมของมนุษย์ เป็นต้น พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับปัญหาเชิงจิตวิญญาณมากกว่า

เพราะปัญหาในลักษณะนี้สามารถแก้ไขให้หายขาดได้ ในขณะที่ปัญหาเชิงโครงสร้างไม่สามารถแก้ไขได้อย่างยั่งยืน เมื่อนำฐานความคิดทางด้านพระพุทธศาสนามาบูรณาการเข้ากับศาสตร์แขนงต่างๆ มีรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น เราจะพบว่า ทางออกที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาบริหารจัดการน้ำที่พึงประสงค์นั้น มีการบริหารจัดการน้ำเชิงโครงสร้างรวมอยู่ด้วย กล่าวคือบริหารจัดการน้ำทั้งในเชิงโครงสร้างและจิตวิญญาณไปพร้อมๆ กัน โดยไม่ทิ้งปัญหาทางด้านโครงสร้างเอาไว้แบบที่ไม่ได้รับการแก้ไข และควรอยู่กับน้ำด้วยความเข้าใจในธรรมชาติอย่างที่มันเป็น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๓-๒๕๓๔, ๒๕๔๙.

_____ . **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙-๒๕๔๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มังคัลตถปิณี แปล เล่ม ๑-๒.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ค่านาย อภิปรัชญาสกุล. **วิกฤตการณ์น้ำท่วมประเทศไทย ปี ๒๕๕๔ : วิเคราะห์สาเหตุ แนวทางป้องกัน และลดความเสียหายจากน้ำท่วม.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไฟล์มีเดีย แอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๔.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยญาณกร). **พุทธจักรวาลวิทยา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พระสัทธัมมโชติโกะ ธมฺมาจริยะ. **มหาอภิธรรมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสัทธัมมโชติโกะ, ๒๕๒๖.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. “นรกสวรรค์ในพระพุทธรศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

(๓) วารสาร :

ขนิษฐา สุตพันธ์. ภัยพิบัติทางน้ำและการช่วยเหลือผู้ประสบภัย. **วารสารสำนักการระบายน้ำ**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.). **ปาฐกถาพิเศษ**. “ธรรมะวันปีใหม่”. งานศิษย์สัมพันธ์บัณฑิตศึกษา มจร., ๒๘ มกราคม ๒๕๕๕.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร). **EM ใจ : อยู่กับน้ำให้เป็นไม่เห็นทุกข์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/468749?locale=th> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **น้ำท่วมแต่ไม่ทุกข์ ใจสู้ให้เป็นสุข**. คมชัดลึก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20111129/116272/82.html> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

มูลนิธิชัยพัฒนา The Chaipattana Foundation. **ทฤษฎีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.chaipat.or.th/chaipat/index.php/th/concept-and-theory-development/theory-of-flooding-problems> [๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

Deltawerken online. **The Dutch live with water**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.deltawerken.com/New-water-management-in-the-Netherlands/353.html> [๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

“Heavy rain triggers floods in north China”, CHINA DAILY (Xinhua), (Thursday 9 February 2012). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.chinadaily.com.cn/regional/2011-06/03/content_12640142.htm [๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

Wang Zhenghua and Yu Ran, **“Millions hit by flood havoc in China”**, CHINA DAILY (Xinhua), (Thursday 9 February 2012). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.chinadaily.com.cn/china/2011-06/20/content_12731640.htm [๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

๒. ภาษาอังกฤษ

Henry Petroski. "**Levees and Other Raised Ground**". American Scientist. Vol. 94.

2006.

In Solomon, S., D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis, K.B. Averyt, M. Tignor and

H.L. Miller. **Climate Change 2007 : The Physical Science Basis.**

Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the

Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge : Cambridge University

Press.